

ОЦІНКА СТУДЕНТАМИ ВІДНОСИН БЛИЗЬКИХ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДИЗОВАНИМИ

Стаття присвячена з'ясуванню психологічних особливостей ставлення студентів до можливих відносин близьких для них людей (членів сім'ї, родини, друзів) з інвалідизованими. Представлені результати емпіричного дослідження проявів гандикапізму, отримані за методикою ситуативного моделювання ставлення до інвалідів. 52,6 % опитаних не проти того, щоб їх близькі контактували з інвалідами, однак схвалення такі контакти не отримують. Позитивне ставлення до відносин близьких з інвалідами проявляє 8 % респондентів. Негативне ставлення до тісної взаємодії близьких людей з інвалідами притаманне 39,4 % респондентам. Джерел – 7.

Ключові слова: інвалід, гандикапізм, гандикапність, ставлення, стосунки, особистість, студент.

Постановка проблеми. У рамках нашого наукового дослідження [1], нас зацікавило питання психологічних особливостей ставлення студентської молоді до інвалідизованих, оскільки кожна десята людина в Україні має статус інваліда та тенденція щодо росту цього показника – невтішна, враховуючи економічну, соціальну, політичну й військову (в першу чергу) ситуацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науці багато уваги приділяється питанню інвалідності (Л.С. Виготський, О.Р. Лурія, Л.Й. Вассерман, Т. Парсонс, В.В. Радаєв, О.І. Шкаратан, О.Р. Ярьська-Смірнова та ін.), росту інвалідизації населення, дослідженню соціально-економічних причин, механізмів та факторів, які детермінують цю проблему. Продовжує розроблятися і вдосконалюватися законодавча база, що містить закони та нормативні акти, метою яких є надання допомоги людям з особливими потребами. Водночас психологія гандикапізму як суспільного явища у вітчизняній науковій традиції залишається не розробленою ні в теоретичній, ні в практичній, прикладній площині. Поняття «гандикапізм» ми тлумачимо як заборони стосовно осіб з певними відхиленнями від норми, що актуалізуються за рахунок негативних уявлень про неповносправних. Такі погляди містяться в суспільній свідомості, а також виявляються на несвідомому рівні як колективне підсвідоме (архаїчні стереотипи), які функціонують за рахунок архетипів [2].

Мета статті полягає у з'ясуванні психологічних особливостей ставлення студентів до можливих відносин близьких їм людей (членів сім'ї, родини, друзів) з інвалідизованими.

Методи дослідження. Для досягнення мети ми використали методику ситуативного моделювання ставлення до інвалідів, апробували та стандартизували її [3]. Методика являє собою набір із 30 ситуативних завдань, спрямованих на виявлення ставлення до інвалідів. В основі побудови методики лежить проєктивний принцип, тобто стимульний матеріал має невизначений, нечіткий, розмитий характер, що дозволяє обстежуваному вільно проєктувати на нього свої підсвідомі думки та переживання. Методика поєднує в собі принципи побудови, властиві групі проєктивних методик, типу «Незавершені речення» та «Закінчення розповіді», і спрямована на виявлення ставлення до інвалідів з урахуванням таких його компонентів, як когнітивний, емоційний та поведінковий. Для цього обстежуваному пропонується уявити, щоб він думав, відчував та хотів зробити в різних ситуаціях взаємодії з інвалідом. Обробка отриманих даних передбачає якісний аналіз, в процесі якого всі відповіді розподіляються за трьома критеріями: позитивне, нейтральне та негативне ставлення. При цьому окремо визначається модальність кожного з компонентів ставлення (когнітивного, емоційного,

поведінкового). Висловлювання, що відображують позитивне ставлення до інваліда оцінюються в 1 бал; висловлювання, що дозволяють охарактеризувати ставлення до інваліда як нейтральне, чи байдуже – в 2 бала; висловлювання, що несуть негативний характер – в 3 бала. При подальшому аналізі визначається показник кожного обстежуваного шляхом виявлення середнього арифметичного, що отримується при додаванні балів, отриманих за когнітивним, емоційним та поведінковим компонентом, та діленням цієї суми на три. Дослідження проводилось у вересні 2014 року у вузах м. Рівного. Загальна чисельність опитаних становила 250 студентів I–V курсів різних спеціальностей (педагогічних, гуманітарних, інженерно-технічних).

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Виходячи з мети статті, ми представимо результати лише за шкалою «Ставлення до відносин близьких людей з інвалідами» в табл.1.

Таблиця 1

Ставлення до стосунків близьких людей з інвалідами				
Компоненти	Когнітивний	Емоційний	Поведінковий	Загальний показник за компонентом
Ставлення позитивне	1,93	2,74	4,11	2,93
нейтральне	3,06	3,08	1,33	2,49
негативне	0,96	1,72	1,88	1,52
загальний показник за шкалою	12,47			

Загальний показник за шкалою, що складає 12,47 бали та свідчить про переважання в групі респондентів нейтрального ставлення до відносин близьких людей з інвалідами. Це вказує на те, що більшість обстежуваних не будуть проявляти ворожість стосовно інвалідів, з якими спілкуються та взаємодіють близькі їм люди, але і не будуть сприяти цим контактам. При цьому вони нормально сприймають те, що їх близькі дружать чи разом працюють з інвалідом, але виступають проти побудови з ним більш тісних стосунків. Позитивно оцінюються окремі акти допомоги інвалідам, що не мають систематичного характеру, оскільки така взаємодія передбачає, з одного боку, збереження певної соціальної дистанції між людиною та інвалідом, а з іншого – дозволяє пишатися близькою людиною, сприймати її як добру та чуйну через прагнення допомогти інваліду.

Показник, що домінує при аналізі когнітивного компоненту ставлення (3,06 бали) свідчить про наявність у більшості опитаних нейтральної оцінки відносин їх близьких з інвалідами. Прикладами можуть служити такі висловлювання: «Нехай допомагає інваліду, якщо має час», «Це її вибір з ким дружити, а з ким ні», «Якщо йому комфортно спілкуватися з інвалідом, то нехай спілкується».

Дещо нижчим є показник, що вказує на позитивне ставлення до стосунків близьких людей з інвалідом, який становить 1,93 бали. Такі респонденти сприятливо ставляться до взаємодії своїх близьких з інвалідами та підтримують їх в цьому, що свідчить про адекватне сприйняття ними інвалідів в цілому. Вони не намагаються уникати людей з обмеженими можливостями, сприймають їх не через призму інвалідності, а оцінюючи індивідуальні особливості особистості. Для прикладу можна навести такі висловлювання: «Добре, що моя подруга дружить з інвалідом», «Моя знайома одружилась з інвалідом і вони живуть щасливо», «Я підтримую своїх друзів у прагненні допомогти одногрупнику інваліду в навчанні», «Моя найкраща подруга – інвалід, і я дорожу її дружбою».

Ще нижчим є показник, який свідчить про негативне сприйняття стосунків з інвалідами, що складає 0,96 балів. На наявність гандикапності, як риси характеру [1], вказує те, що такі люди виступають проти взаємодії їх близьких з інвалідами,

перешкоджають побудові з ними будь-яких стосунків. Особливо негативно сприймається думка про можливість одруження близької людини з інвалідом, що викликає обурення, супротив та активну протидію. Ілюстрацією можуть служити такі твердження: «Одружитись з інвалідом – це безглуздість!», «Будувати серйозні стосунки з інвалідом – значить руйнувати своє життя», «Непотрібно витрачати час на спілкування з інвалідом», «Навіщо дружити з інвалідом, коли навколо стільки нормальних людей?!», «Будувати відносини з інвалідом – це найбільша дурниця, яку можна зробити».

Тут необхідно дещо відійти від подальшого аналізу, відповідно до мети статті. Оскільки є необхідність пояснити значення вживаного у попередньому абзаці нового терміну «гандикапність». Гандикапність ми розглядаємо як особистісну форму прояву гандикапізму, індивідуально-психологічну характерологічну особливість, яка виявляється в поведінці, емоційних станах та експресивних реакціях щодо інвалідизованих. З огляду на індивідуальний прояв соціальної установки гандикапізму, гандикапність – це риса характеру [1, 4, 5, 6, 7].

В емоційному компоненті ставлення до міжособистісних стосунків інвалідів з близькими людьми переважає нейтральне відношення, про що свідчить показник який складає 3,08 бали. Думки про стосунки близьких з інвалідами не викликають у таких осіб негативних емоцій, однак позитивні емоції при цьому також не виникають. Для прикладу наведемо такі твердження респондентів: «Це не викликає у мене особливих емоцій», «Це мене не радує і не засмучує», «Мені байдуже, нехай спілкується з ким хоче».

Дещо нижчим є показник, що вказує на виникнення позитивних емоцій у відповідь на побудову стосунків близьких людей з інвалідом (2,74 бали). Такі респонденти сприятливо ставляться до стосунків їх родичів та близьких з інвалідами, їх контакти з інвалідами не викликають занепокоєння чи невдоволення. Прикладом можуть бути такі висловлювання: «Я рада, що моя подруга підтримує інваліда», «Я задоволена, що мій чоловік працює разом з інвалідом», «Я щасливий, що мій товариш дружить з інвалідом, він дуже хороша людина».

Ще нижчим є показник, що вказує на негативне ставлення до стосунків близьких людей з інвалідами (1,72 бали). У таких опитантів можливість контактів їх близьких людей з інвалідами викликає яскраві негативні емоції та супротив. Для прикладу наведемо такі твердження: «Це жахливо, що в гуртожитку мій друг живе з інвалідом в одній кімнаті», «Я відчуваю злість та гнів при думці, що моя майбутня дочка захоче вийти заміж за інваліда», «Мене дратує те, що мій чоловік буде працювати з інвалідом», «Я обурена тим, що група дитячого садка, де перебуває моя дитина, поповниться інвалідами», «Я в розпачі від того, що кращий друг моєї сестри – інвалід». Такі висловлювання свідчать про наявність у цих респондентів гандикапності, оскільки вони не здатні адекватно сприйняти можливість контактів їх близьких з інвалідами, переживають з приводу цього широкий спектр негативних емоцій, від побоювання, до відкритої ворожості.

У поведінковому компоненті ставлення до взаємодії близьких людей з інвалідами переважають позитивні мотиви, про що свідчить показник у 4,11 бали. Це вказує на те, що більшість опитаних сприятливо ставляться до можливості взаємодії їх близьких з людьми з обмеженими можливостями, вони позитивно оцінюють перспективи такої взаємодії, вважають, що таке спілкування буде корисним як для інвалідів, так і для їх близьких. Для прикладу наведемо такі висловлювання: «Я підтримую свою подругу в її прагненні вийти заміж за інваліда», «Хочу створити такі умови, щоб інваліду, з яким дружить мій брат, було комфортно у нас дома».

Нижчий показник (1,88 бали) свідчить про негативні поведінкові реакції на взаємодію близької людини з інвалідом. Такі опитанти бурхливо реагують на ситуацію інтеракції їх близьких з особами з обмеженими можливостями, перешкоджають цим стосункам, чинять їм супротив. Прикладами можуть служити такі твердження: «Не допущу, щоб мій друг спілкувався з інвалідом», «Не дозволю в майбутньому дочці вийти заміж за інваліда», «Зроблю все, що від мене залежить, щоб близька мені людина не

перебувала в одній групі з інвалідом». Такі дані свідчать про наявність гандикапних реакцій, оскільки взаємодія з інвалідом розцінюється як абсолютно неприйнятна, а самому інваліду приписується безліч негативних рис. Такі люди виступають проти інтеграції інвалідів у здорове суспільство, сприяючи їх ізоляції та поширенню таких явищ, як дискримінація та стигматизація осіб з обмеженими можливостями.

Дещо нижчий показник (1,33 бали) вказує на нейтральні поведінкові реакції щодо стосунків близьких людей студентів з інвалідами. Такі опитанти не втручаються у взаємодію близьких людей з інвалідами, не підтримуючи та не перешкоджаючи їм. Для прикладу представимо такі висловлювання: «Їхні стосунки – це їхня справа», «Я не дозволяю собі втручатися в життя близьких людей», «Мій друг вже дорослий, та не мені вирішувати, з ким він буде спілкуватися».

Взаємовідношення компонентів ставлення до стосунків близької людини з інвалідом свідчить про переважання в позитивному ставленні поведінкового компоненту (4,11 бали), тоді як показник когнітивного компоненту становить 1,93 бала. Це свідчить про те, що хоча респонденти не сприймають позитивно можливість взаємодії своїх близьких з інвалідами, більшість з них не намагаються перешкоджати цим стосункам, а навпаки, прагнуть підтримати своїх близьких в їх рішеннях, та покращити умови взаємодії з інвалідом.

При аналізі нейтрального ставлення помітно, що переважає емоційний компонент (3,08 бали) на противагу поведінковому (1,33 бали). Тобто, значна кількість респондентів нейтрально ставиться до стосунків їх близьких з інвалідами, але дії їх спрямовані або на підтримку цих стосунків, або ж на їх припинення.

Негативне ставлення до стосунків близьких з інвалідом яскраво проявляється на поведінковому рівні (1,88 бали) та менш виражено – на когнітивному (0,96 бала). Це свідчить про те, що опитанти схильні перешкоджати близьким людям у побудові стосунків з інвалідами навіть при наявності незначної кількості негативних уявлень про людей з обмеженими можливостями.

Висновки. Висвітлені у статті результати дослідження психологічних особливостей ставлення студентської молоді до взаємодії їх рідних та близьких з інвалідизованими людьми дозволяють зробити певні узагальнення:

- значна кількість опитаних (52,6 %) не проти того, щоб їх близькі контактували з інвалідами, спілкувалися та взаємодіяли з ними. Однак схвалення такі контакти також не отримують. При цьому підтримуються поверхневі контакти, а більш близькі викликають супротив.

- позитивне ставлення до стосунків їх близьких з інвалідами проявляє 8 % респондентів. Такі люди підтримують своїх близьких в їх прагненні контактувати з інвалідами, намагаються створити сприятливі умови для такої взаємодії. При цьому інвалід сприймається як людина, що потребує турботи та підтримки.

- негативне ставлення до тісної взаємодії близьких людей з інвалідами притаманне значній частині респондентів (39,4 %). Такі люди відкидають можливість взаємодії значущих для них осіб з інвалідами, намагаються цьому перешкодити, нав'язують близьким негативні уявлення про інвалідів.

Перспективні напрями подальших досліджень ми пов'язуємо із розробкою дієвих методів впливу та корекції негативного ставлення студентської молоді до людей з особливими потребами.

Література

1. Ставицький О. О. Гандикапізм: психологічний аналіз : [монографія] / О. О. Ставицький. – Рівне: Принт Хаус, 2013. – 352 с.
2. Корсини Р. Энциклопедия психологии [Электронный ресурс] / Р. Корсини, А. Ауэрбах. – Режим доступа : http://enc-dic.com/enc_psy/Gandikap-6053.html. – Название с экрана. Дата обращения 01.08.2008.

3. Ставицький О. О. Психологія проявів гандикапізму та їх регуляція: дис.. на здобуття наук. ступеня доктора психол. наук : спец. 19.00.01 «Загальна психологія. Історія психології» / О. О. Ставицький. – К., 2014. – 595 с.
4. Ставицький О.О. Філогенетичні та онтогенетичні корені гандикапізму та гандикапності. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету [Текст]. Т. II. Вип. 94 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка; гол. ред. Носко М.О. – Чернігів : ЧДПУ, 2011. – 284 с. (Серія: Психологічні науки) – С. 185 – 189.
5. Ставицький О. О. Толерантність та прояви гандикапності. Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 15. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. – С. 643 – 652.
6. Ставицький О.О. Теоретичне та емпіричне дослідження гандикапності. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – Вип. 25. - С. 463 – 468.
7. Stavitsky O. A. Psychological model handicapnost' / O. A. Stavitsky // Austrian Journal of Humanities and Social Sciences : Scientific journal. – № 1, 2014 (January-February) Volume 1. – P. 301 – 310.

References

1. Stavitskyi O.O. Gandicapism : psihologichnyi analiz [monografia] / O.O. Stavitskyi. – Rivne : Print Hays, 2013. – 352 s.
2. Korsini R. Encyclopedia psihologii [eletktronniy resyrs] / R. Korsini, A. Ayerbah. – Regym dostupa : :http://enc-dic.com/enc_psy/Gandikap-6053.html. – nazvanie s ekrana. Data obrachenia 01.08.2008.
3. Stavitskyi O.O. Psihologia projaviv gandicapismy ta ih regyljacia: dis...na zdobyttja nauk. stypeni doctora psihol. nauk : spec. 19.00.01 „Zagalna psihologia. Istoria psihologii” / O.O. Stavitskyi. – K., 2014. – 595 s.
4. Stavitskyi O.O. Filogenetychni ta ontogenetychni koreni gandykapizmu ta gandykapnosti. Visnyk Chernigivs'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universytetu [Tekst]. T. II. Vyp. 94 / Chernigivs'kyj nacional'nyj pedagogichnyj universytet imeni T.G. Shevchenka; gol. red. Nosko M.O. – Chernigiv : ChDPU, 2011. – 284 s. (Serija: Psihologichni nauky) – S. 185 – 189.
5. Stavitskyi O.O. Tolerantnist' ta projavy gandykapnosti. Problemy suchasnoi' psihologii': Zbirnyk naukovykh prac' Kam'janec'-Podil's'kkogo nacional'nogo universytetu imeni Ivana Ogijenka, Instytutu psihologii' im. G. S. Kostjuka NAPN Ukrai'ny / Za red. S. D. Maksymenka, L. A. Onufrijevoi'. – Vyp. 15. – Kamjanec'-Podil's'kyj: Aksioma, 2012. – S. 643 – 652.
6. Stavitskyi O.O. Teoretychne ta empyrychne doslidzhennja gandykapnosti. Gumanitarnyj visnyk DVNZ «Perejaslav-Hmel'nyc'kyj derzhavnyj pedagogichnyj universytet imeni Grygorija Skovorody»: zbirnyk naukovykh prac'. – Perejaslav-Hmel'nyc'kyj, 2012. – Vyp. 25. - S. 463 – 468.
7. Stavitsky O. A. Psychological model handicapnost' / O. A. Stavitsky // Austrian Journal of Humanities and Social Sciences : Scientific journal. – № 1, 2014 (January-February) Volume 1. – P. 301 – 310.

Ставицький О.А.

Оценка студентами отношений близких людей с инвалидизированными

Статья посвящена изучению психологических особенностей оценки студентами возможных отношений близких им людей (членов семьи, родственников, друзей) с

инвалидизированными. Представлены результаты эмпирического исследования проявлений гандикапизма, полученные по методике ситуационного моделирования отношения к инвалидам. 52,6 % опрошенных не против того, чтобы их близкие контактировали с инвалидами, однако одобрения такие контакты не получают. Положительное отношение к интеракциям близких с инвалидами проявляет 8 % респондентов. Негативное отношение к тесному взаимодействию близких людей с инвалидами присуще 39,4 % респондентам. Источников – 7.

Ключевые слова: инвалид, гандикапизм, гандикапность, отношение, взаимоотношения, личность, студент.

Stavitskiy O.O.

Estimation by the students of relations of close people with disabled people

The article is devoted to the elucidation of psychological characteristics of students attitude to the possible relationship of people close to them (family members, family, friends) with disabled people. The results of empirical research displays gandicapisms obtained by the method of situational modeling attitudes towards people with disabilities. 52.6 % of respondents do not object to their close contact with people with disabilities, but approval of such contacts do not get. Positive attitude towards relationships with disabled family shows 8 %. Negative attitudes towards close cooperation loved ones with disabilities inherent 39.4 % of respondents. Sources – 7.

Key words: disabled, gandicapism, handicap, attitudes, relationships, identity, student.

Ставицький Олег Олексійович – доктор психологічних наук, професор кафедри психології Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені акад. Степана Дем'янчука, м. Рівне.

УДК 159.923.2

Терещенко А.М.

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ТА ОПТИМІЗМУ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена дослідженню особливостей життєстійкості та оптимізму особистості в різні вікові періоди. Проаналізовано спільні ознаки та відмінності таких теоретичних конструктів як життєстійкість та оптимізм. Виявлено та обґрунтовано відмінності у прояві життєстійкості та оптимізму на різних етапах життєвого шляху.

Ключові слова: оптимізм, песимізм, ресурс, життєстійкість, самоефективність, благополуччя, позитивне мислення.

Постановка проблеми. Життя невід'ємно пов'язане з труднощами та кризами і людина, хоче вона того чи ні, змушена відстоювати своє існування в сучасних реаліях буття. Сучасність, в якій живе сьогоднішня людина, вимагає від неї гнучкості, активності, стресостійкості, цілеспрямованості, витримки. Усі ці індивідуальні особливості, риси характеру і визначають життєстійкість людини. Життєстійкість формується під впливом навколишнього середовища – спочатку батьків, а пізніше більш широкого соціального оточення. Однак, важливо не піддаватися впливу соціального оточення, заглиблюючись у власну природу і пізнаючи своє істинне Я. Отже, життєстійкість розвивається у ході рівноправного впливу людини і оточення.

Наряду з життєстійкістю, успішне протистояння особистості стресовим ситуаціям, відчуття опори і впевненості в собі, своїх силах забезпечує така особистісна характеристика людини як оптимізм. Оптимісти краще адаптуються до труднощів, на відміну від песимістів, вони не схильні заперечувати наявність проблем.

373